Derivator och integraler

Skattning av derivator och integraler

Richardson extrapolation

Teknisk-vetenskapliga beräkningar

Några tillämpningar (derivataskattning)

Edge detectors (bildbehandling)

- Pixels där brightness -funktionen abrupt ändrar värde
- Används för att identifiera konturer i bilder

Numerisk lösning av diff.ekvationer

Newtons metod/Optimering

- Jakobianen inte tillgänglig analytiskt

Numeriska derivator

Ett exempel

- Funktionen f(t) returnerar avståndet en bil kört vid tidpunkten t. Vilken är hastighten och accelarationen vid tidpunkt t_0?
- $f'(t_0)$ och $f''(t_0)$ är ofta inte tillgängliga

Lösning:

- Approximera $f'(t_0)$ genom att använda värden i punkter kring t_0: Numerisk derivering.

Skattning av derivator

- Problem att skatta derivator för en funktion som bara är känd i vissa punkter
- Ta funktionen

$$D(h) = \frac{f(t+h) - f(t-h)}{2h}$$

nu gäller $\lim_{h\to 0} D(h) = f'(t)$

Skattning av derivator

- Centraldifferens

$$D(h) = \frac{f(t+h) - f(t-h)}{2h}$$

- Framåtdifferens

$$D(h) = \frac{f(t+h) - f(t)}{h}$$

- Bakåtdifferens

$$D(h) = \frac{f(t) - f(t-h)}{h}$$

Noggrannhet

- Taylorutveckling ger

$$f(t_0+h) = f(t_0) + hf'(t_0) + \frac{h^2}{2} f''(t_0) + \frac{h^3}{3!} f^{(3)}(t_0) + \frac{h^4}{4!} f^{(4)}(t_0) + \dots$$

$$f(t_0-h) = f(t_0) - hf'(t_0) + \frac{h^2}{2} f''(t_0) - \frac{h^3}{3!} f^{(3)}(t_0) + \frac{h^4}{4!} f^{(4)}(t_0) - \dots$$

vilket kan avändas som bevis för att

$$\frac{f(t_0+h) - f(t_0)}{h} = f'(t_0) + O(h)$$

$$\frac{f(t_0) - f(t_0-h)}{h} = f'(t_0) + O(h)$$

$$\frac{f(t_0+h) - f(t_0-h)}{2h} = f'(t_0) + O(h^2)$$

Andraderivatan

- På samma vis får vi att andraderivatan

$$f''(h) \approx \frac{f(t-h) - 2f(t_0) + f(t-h)}{2h^2} + O(h^4)$$

7

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Exempel med centraldifferens

- Skatta derivatan till $f(x) = \sin(x)$ i punkten $x=\pi/4$

$$D(h) = \frac{\sin(\frac{\pi}{4} + h) - \sin(\frac{\pi}{4} - h)}{2h}$$

- Beräkna $D(h)$ när $h=1, 10^{-1}, 10^{-2}, 10^{-3}, \ldots, 10^{-10}$

8

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Exempel

h	*D(h)*	*D(h)-cos(x)*
1	0.59500983952939	-0.11209694165716
0.1	0.70592885899994	-0.00117792218661
0.01	0.70709499613245	-0.00001178505410
E-3	0.70710666333546	-0.00000011785109
E-4	0.70710678000852	-0.00000000117803
E-5	0.70710678117258	-0.00000000001396
E-6	0.70710678123920	0.00000000005265
E-7	0.70710678090613	-0.00000000028042
E-8	0.70710678978791	0.00000000860137
E-9	0.70710676203234	-0.00000001915421
E-10	0.70710715061040	0.00000036942385

9

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Mindre h - mindre fel ?

- när h blir litet riskeras kancellation i täljaren

10

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Richardsonextrapolation

- Kan vi eliminera fler feltermer utan att minska h?

11

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Tillämpningsområden

RE kan t.ex. användas i samband med:

- Derivator
- Integraler
- ODE

12

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Exempel med centraldifferens

- Skatta derivatan till $f(x) = \sin(x)$ i punkten $x = \pi/4$

$$D(h) = \frac{\sin(\pi/4 + h) - \sin(\pi/4 - h)}{2h}$$

- Eftersom derivatorna inte beror av h sätter vi dessa uttryck som konstanter

$$E_{\text{trunk}} = D(h) - f'(x) = a_1 h^2 + a_2 h^4 + a_3 h^6 + \ldots$$

13

Teknisk-vetenskapliga beräkningar

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Försök till att minimera E_{trunk}

$$\begin{cases} D(h) = \dfrac{f(t_0 + h) - f(t_0 - h)}{2h} \\ E_{\text{trunk}} = D(h) - f'(x) = a_1 h^2 + a_2 h^4 + a_3 h^6 + \ldots \\ F_1(h) = D(h) \end{cases}$$

$$\Downarrow$$

$$F_1(h) = f'(t) + a_1 h^2 + a_2 h^4 + \ldots$$

14

Teknisk-vetenskapliga beräkningar

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Eliminering av $a_1 h^2$

$$F_1(2h) - F_1(h) = f'(t) + a_1(2h)^2 + a_2(4h)^4 + \ldots - f'(t) - a_1 h^2 - a_2 h^4 + \ldots$$
$$= (2^2 - 1) a_1 h^2 + O(h^4)$$
$$a_1 = \frac{F_1(2h) - F_1(h)}{(2^2 - 1) h^2} + O(h^2)$$
$$\Downarrow$$
$$E_{\text{trunk}} = F_1(h) + \frac{F_1(h) - F_1(2h)}{(2^2 - 1)} - f'(h) = b_1 h^4 + b_2 h^6 + \ldots$$
$$F_2(h) = F_1(h) + \frac{F_1(h) - F_1(2h)}{3}$$
$$F_2(h) = f'(h) + b_1 h^4 + b_2 h^6 \ldots$$

15

Teknisk-vetenskapliga beräkningar

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Eliminering av $b_1 h^4$

$$F_2(2h) - F_2(h) = f'(t) + b_1(2h)^4 + b_2(4h)^6 + \ldots - f'(t) - b_1 h^4 - b_2 h^6 + \ldots$$
$$= (2^4 - 1) b_1 h^4 + O(h^6)$$
$$b_1 = \frac{F_2(2h) - F_2(h)}{(2^4 - 1) h^4} + O(h^4)$$
$$\Downarrow$$
$$E_{\text{trunk}} = F_2(h) + \frac{F_2(h) - F_2(2h)}{(2^4 - 1)} - f'(h) = c_1 h^6 + c_2 h^8 + \ldots$$
$$F_3(h) = F_2(h) + \frac{F_2(h) - F_2(2h)}{15}$$
$$F_3(h) = f'(h) + c_1 h^6 + c_2 h^8 \ldots$$

16

Teknisk-vetenskapliga beräkningar

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Eliminering av $c_1 h^6$

$$F_3(2h) - F_3(h) = f'(t) + c_1(2h)^6 + c_2(4h)^8 + \ldots - f'(t) - c_1 h^8 - c_2 h^8 + \ldots$$
$$= (2^6 - 1) c_1 h^6 + O(h^8)$$
$$c_1 = \frac{F_3(2h) - F_3(h)}{(2^6 - 1) h^6} + O(h^6)$$
$$\Downarrow$$
$$E_{\text{trunk}} = F_3(h) + \frac{F_3(h) - F_3(2h)}{(2^6 - 1)} - f'(h) = d_1 h^8 + d_2 h^{10} + \ldots$$
$$F_4(h) = F_3(h) + \frac{F_3(h) - F_3(2h)}{63}$$
$$F_4(h) = f'(h) + d_1 h^8 + d_2 h^{10} \ldots$$

OSV...

17

Teknisk-vetenskapliga beräkningar

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Generellt

$$a_1 = F_1(h) + \frac{F_1(h) - F_1(qh)}{q^p - 1} + O(h^r)$$
$$= F_2(h) + O(h^r)$$

18

Teknisk-vetenskapliga beräkningar

Pedher Johansson
Department of Computing Science, Umeå University

Räkneschema för exemplet

H	F(h)	Δ/3	F_2	Δ/15	F_3
1	5.9501e-01				
		2.7667e-02			
0.5	6.7801e-01		7.0568e-01		
		7.2513e-03		8.9236e-05	
2^{-2}	6.9976e-01		7.0702e-01		7.0710e-01
		1.8342e-03		5.7097e-06	
2^{-3}	7.0527e-01		7.0710e-01		7.0711e-01
		4.5991e-04		3.5895e-07	
2^{-4}	7.0665e-01		7.0711e-01		7.0711e-01

19 Teknisk-vetenskapliga beräkningar — Pedher Johansson, Department of Computing Science, Umeå University

Felen i extrapolationerna

- trunkeringsfelet i $F_1(h)$ är proportionellt mot h^2
  - skattas med Δ/3
- trunkeringsfelet i $F_2(h)$ är proportionellt mot h^4
  - skattas med Δ/15
- För specialfallet $q = 2$ och $p_i = 2i$ kan man visa att $|E_D| \le 2E_f$

20 Teknisk-vetenskapliga beräkningar — Pedher Johansson, Department of Computing Science, Umeå University

När är vi nöjda?

- Korrektionerna eliminerar ett trunkeringsfel prop. mot h^2 och h^4
  - dessa bör avta nedåt i kolumnen successivt med faktorn 2^2 och 2^4
- När detta beteende upphör inverkar andra fel än trunkeringsfel
- om h litet är differensen mellan två närliggande kolumn-värden en övre gräns för trunkeringsfelet

21 Teknisk-vetenskapliga beräkningar — Pedher Johansson, Department of Computing Science, Umeå University

Ett exempel

T	*f(t)*
0	0
1	3.61
2	7.22
3	10.10
4	12.50
5	14.62
6	16.60
7	18.06
8	19.54
9	20.28

- Bestäm *f'(4)* med centraldifferens

$$D(h) = \frac{f(x+h) - f(x-h)}{2h}$$

- Undersök vilka h som är möjliga…..
  h=1 går bra : punkterna *4-1* och *4+1* finns
  2h=2 går bra : punkterna *2* och *6* finns

  indikerar *q=2*, så kolla om *4h* är ok
  4h=4 går bra : punkterna *0* och *8* finns

22 Teknisk-vetenskapliga beräkningar — Pedher Johansson, Department of Computing Science, Umeå University

Bilda *D(h)*

T	*f(t)*
0	0
1	3.61
2	7.22
3	10.10
4	12.50
5	14.62
6	16.60
7	18.06
8	19.54
9	20.28

$$D(h) = \frac{f(x+h) - f(x-h)}{2h}$$

$$h = 1: \quad D(h) = \frac{f(5) - f(3)}{2} = 2.26$$

$$h = 2: \quad D(h) = \frac{f(6) - f(2)}{4} = 2.345$$

$$h = 4: \quad D(h) = \frac{f(8) - f(0)}{8} = 2.4425$$

23 Teknisk-vetenskapliga beräkningar — Pedher Johansson, Department of Computing Science, Umeå University

…extrapolationen

$\approx konst \cdot h^2$ $\approx konst \cdot h^4$

H	F_1	Δ/3	F_2	Δ/15	F_3
4	2.4425				
		-0.0325			
2	2.345		2.3125		
		-0.02833..		-0.00538	
1	2.26		2.23166..		2.22627

- Vi vet att Δ/3 bör minska med en faktor 4 (ty h minskar med en faktor 2), så välj $F_2(2)=2.3125$ som approx. till $f'(4)$
- E_{trunk} begränsas av "två närliggande värden i samma kolumn"
  $|E_{trunk}| \le |2.4425 - 2.345| = 0.0975$

24 Teknisk-vetenskapliga beräkningar — Pedher Johansson, Department of Computing Science, Umeå University

4

Richardson

Allmänt gäller:

- $\mathrm{F}(h)$ beräknas för steglängder $h, qh, q2h, \ldots$ dvs. en fast kvot mellan successiva steglängder
- vi känner trunkeringsfelet i $\mathrm{F}(h)$

  $F(h) = F(0) + a_1 h^{p_1} + a_2 h^{p_2} + a_3 h^{p_3} + \ldots$

  $\mathrm{p}_1, \mathrm{p}_2, \mathrm{p}_3$ kända

Derivatan approximation med framåtdifferens

- $$f'(x) \approx D_+(h) = \frac{f(x+h) - f(x)}{h}$$

  ty

  $$\frac{f(x+h) - f(x)}{h} = f'(x) + a_1 h + a_2 h^2 + a_3 h^3 + \ldots$$

  jämför med

  $$F(h) = F(0) + a_1 h^{p_1} + a_2 h^{p_2} + a_3 h^{p_3} + \ldots$$

Vad blir korrektionstermerna?

- Allmänt utseende

  $$\frac{\Delta}{q^{p_i} - 1}$$

  där q är kvoten mellan successiva h-värden och p_i är potenserna i felutvecklingen till differensapproximationen

  $$F(h) = F(0) + a_1 h^{p_1} + a_2 h^{p_2} + a_3 h^{p_3} + \ldots$$

Räkneschemat

$h \quad F_1(h) \quad \frac{\Delta}{(q^{p_1} - 1)} \quad F_2(h) \quad \frac{\Delta}{(q^{p_2} - 1)} \quad F_3(h)$

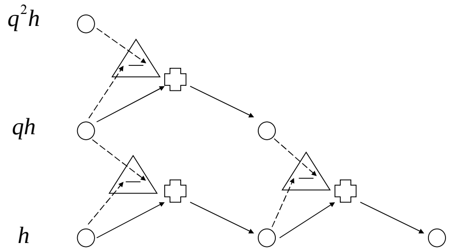

Numerisk integration

- Nu vill vi approximera

  $$\int_a^b f(x)\partial x$$

Varför ?

- $f(x)$ känd punktvis
- $f(x)$ given, saknar primitiv funktion, t.ex. $\int_0^1 e^{-x^2}\partial x$
- $f(x)$ för arbetskrävande

Approximera $\int_a^b f(x)\partial x$

- Approximera $f(x)$ med en funktion som är lätt att integrera

  Polynom

- ett polynom med högt gradtal
  - Runges fenomen
- olika polynom av lågt gradtal på delintervall

Enkel ansats

Approximera med rät linje

$$\text{Ytans area} = \frac{1}{2}(f(x_1) - f(x_2)) \cdot (x_2 - x_1)$$

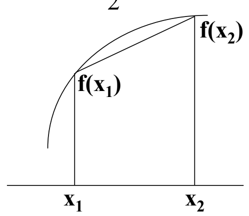

Parallelltrapets

Mindre delintervall

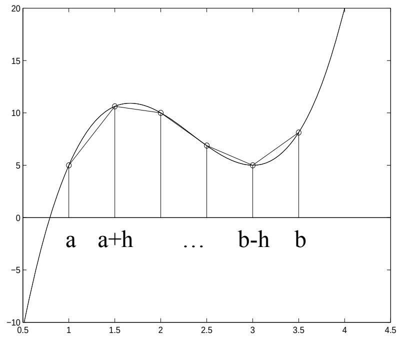

På mindre delintervall

$x_{i+1} - x_i = h$ ger att

$$\int_a^b f(x)\partial x \approx \frac{1}{2}\left(f(x_0) + f(x_1)\right)\cdot h + \frac{1}{2}\left(f(x_1) + f(x_2)\right)\cdot h + \ldots$$

$$\ldots + \frac{1}{2}\left(f(x_{n-2}) + f(x_{n-1})\right)\cdot h + \frac{1}{2}\left(f(x_{n-1}) + f(x_n)\right)\cdot h =$$

$$= h\left(\frac{1}{2} f(x_0) + f(x_1) + \ldots + f(x_{n-1}) + \frac{1}{2} f(x_n)\right)$$

Trapetsregeln

Svårigheter

- Framgången för Richardsonextrapolation beror av hur väl integranden lokalt approximeras av polynom
- Det kan vara både lämpligt och nödvändigt att förbehandla integranden
  - när integranden har en singularitet (inte är deriverbar)
  - när någon av de första derivatorna blir oändlig i någon punkt i integrationsintervallet

Serieutveckling

$$I = \int_0^{0.5} \frac{e^{-x^2}}{\sqrt{x}} \partial x$$

x=0 singularitet
Trapetsregeln kan ej anv.

Taylorutveckla $f(x) = \frac{e^{-x^2}}{\sqrt{x}}$

$$f(x) = \frac{e^{-x^2}}{\sqrt{x}} = x^{-\frac{1}{2}}\left(1 - x^2 + \frac{x^4}{2!} - \frac{x^6}{3!} + \frac{x^8}{4!} - + \ldots..\right) =$$

$$= x^{-\frac{1}{2}} - x^{\frac{3}{2}} + \frac{x^{\frac{7}{2}}}{2!} - \frac{x^{\frac{11}{2}}}{3!} + \frac{x^{\frac{15}{2}}}{4!} \ldots$$

Integrera

$$I = \left[2x^{\frac{1}{2}} - \frac{2}{5}x^{\frac{5}{2}} + \frac{2}{9\cdot 2!}x^{\frac{9}{2}} - \frac{2}{13\cdot 3!}x^{\frac{13}{2}} + \frac{2}{17\cdot 4!}x^{\frac{17}{2}} \ldots\right]_0^{0.5} =$$

$$= \left[2x^{\frac{1}{2}}\left(1 - \frac{1}{5}x^2 + \frac{1}{9\cdot 2!}x^4 - \frac{1}{13\cdot 3!}x^6 + \frac{1}{17\cdot 4!}x^8 \ldots\right)\right]_0^{0.5}$$

$$I = 2\cdot 0.5^{\frac{1}{2}}\left(1 - \frac{1}{5}0.5^2 + \frac{1}{18}0.5^4 - \frac{1}{78}0.5^6 + \frac{1}{408}0.5^8 \ldots\right)$$

…serieutveckling

- Hur många termer ska tas med ?
- Serien är alternerande och $|a_i|$ avtagande
  - E_{trunk} kan skattas med första försummade term

$$2 \cdot 0.5^{\frac{1}{2}} \frac{1}{408} 0.5^8 \approx 1.4 \cdot 10^{-5}$$

$$S_4 = 2 \cdot 0.5^{\frac{1}{2}} (1 - \frac{1}{5} 0.5^2 + \frac{1}{18} 0.5^4 - \frac{1}{78} 0.5^6) = 1.34813005$$

37

Då kan vi extrapolera

- De tillgängliga punkterna kring x avgör vilka h som kan komma ifråga, kvoten mellan h-värdena = q
- Korrektionstermerna : $\Delta / (q^{p_i} - 1)$
- En korrektion eliminerar ett trunkationsfel prop. mot q^{p_i} och skall därför avta med en faktor h^{p_i}

38

Exempel: Trapetsregeln

$$T(h) = h\left[\frac{1}{2} f(x_0) + f(x_1) + f(x_2) + ... + \frac{1}{2} f(x_n)\right]$$

- Exempel : Använd trapetsregeln för att med $h = 0.25$ beräkna $\int_0^1 \frac{1}{1+x} \partial x$

$$T(0.25) = h\left[\frac{1}{2} 1 + \frac{4}{5} + \frac{2}{3} + \frac{4}{7} + \frac{1}{2}\frac{1}{2}\right]$$

39

exemplet igen $\int_0^1 \frac{1}{1+x} \partial x$

- Trapetsregeln för $h = 1, 0.5, 0.25$ och Richardson

H	T(h)	Δ/3	F_2	Δ/15	F_3
1	0.75				
		-0.013899			
0.5	0.708333		0.694444		
		-0.003770		-0.000064	
0.25	0.697024		0.693254		0.693188

$$|F_2(0.25) - F_2(0.5)| = 0.00119 = 0.119 \cdot 10^{-2}$$

- exakta felet : $F_3(0.25) - \ln 2 \approx 0.4e-4$

40

Felen E_{trunk} och E_{tab}

- E_{trunk} = "skillnaden mellan den valda approximationen och värdet närmast ovanför i samma kolumn"
- E_{tab} : Antag att $|\bar{f} - f| \le E_f$

$$|\bar{T}(h) - T(h)| \le h\left[\frac{1}{2}|\bar{f}_0 - f_0| + |\bar{f}_1 - f_1| + \ldots |\bar{f}_{n-1} - f_{n-1}| + \frac{1}{2}|\bar{f}_n - f_n|\right] \le$$

$$\le h\left[\frac{1}{2}E_f + E_f + \ldots + E_f + \frac{1}{2}E_f\right] = h \cdot n \cdot E_f = (b-a) \cdot E_f$$

$$|E_{tab}| \le (b-a) \cdot E_f$$

41

Titta på felet

H	T(h)	T(h) - ln2	felet/$h^2 \approx c_1$
1	0.75	0.056853	0.569
0.5	0.708333	0.012186	0.487
0.25	0.697024	0.003877	0.620
0.125	0.69412185	0.000975	0.624

- $T(h) - \ln 2$ prop. mot $c_1 h^2$, här fås $c_1 \approx 0.06$

42

Utan extrapolation…

- För att få felet 0.4e-4 måste $0.06 \cdot h^2 \approx 0.4e\text{-}4$ gälla, dvs $h \approx 0.025$
- Detta ger minst 40 intervall i trapetsformeln
  - $f(x)$ beräknas i minst 41 punkter!
- Jämför med extrapolationen
  - 5 funktionsvärden och två korrektioner

Halverade steglängder

- Om kvoten mellan två successiva steglängder är 2 kallas trapetsformeln med tillhörande Richardson-extrapolation

Rombergs metod